

Onderwerp

Bijlage bij de zienswijze provincie Zuid-Holland ontwerp-Nota Ruimte

Deze bijlage is onderdeel van onze zienswijze. Wij verzoeken u onderstaande punten mee te nemen richting een definitieve Nota Ruimte met bijbehorende uitvoeringsagenda, en reactie op deze punten op te nemen in de nota van beantwoording.

Intensivering van ruimtegebruik in steden en dorpen

De ontwerp-Nota Ruimte erkent de grote bijdrage van Zuid-Holland aan nationale opgaven. We pleiten voor een evenwichtigere benadering die recht doet aan de omvang van onze transformatieopgave. De omvang van onze woningbouwopgave zien we – conform onze koers en onze integrale verstedelijkingsstrategie – als kans om de ruimtelijk-economische structuur van de Zuidelijke Randstad te versterken en toekomstbestendig te maken. We vragen steun en kaders van het Rijk voor het intensiveren en versterken van ons bestaand stedelijk gebied. Daarvoor willen we gericht bouwen met hogere dichtheden en met passende en hoogwaardige ruimte voor werken, wonen en voorzieningen. Vanzelfsprekend horen hier voor ons wederkerige investeringen in gezonde en klimaatadaptieve steden bij. De onbebouwde ruimte is cruciaal voor transitie in land- en tuinbouw, energie, recreatie, water en natuur en het welbevinden van de inwoners van Zuid-Holland.

Wij vragen het Rijk:

- te investeren in een robuust groenblauw netwerk, dat essentieel is voor waterberging, verkoeling, recreatie en het herstel van biodiversiteit en natuurdoelen.
- hiervoor de provincies te voorzien van instrumenten voor: beter benutten; verdichten; schuifruimte creëren; verplaatsing; en grondbeleid voor gerichte groei.

Wijkje erbij in Zuid-Holland

Onder de noemer “wijkje erbij” wordt in de ontwerpnota geschetst dat het mogelijk wordt binnen- of aansluitend aan bestaande kernen tot 100 woningen toe te voegen, passend binnen de ruimtelijke context. In de ontwerp-Nota Ruimte ontbreekt een uitwerking van wat er wordt verstaan onder ‘passend binnen de ruimtelijke context’ en wat de rol van de provincie is bij de invulling hiervan. Het (ontwerp) Omgevingsbeleid van Zuid-Holland bevat reeds een nadere uitwerking voor kleinschalige buitenstedelijke bouwlocaties voor wonen en bedrijvigheid. Wij zien als ruimtelijk regisseur deze uitwerking als invulling geven aan beleid voor kleinschalige uitbreidingen die ‘passen binnen de ruimtelijke context’.

Wij verzoeken u om in de Nota Ruimte concreet op te nemen dat provincies, in hun rol als ruimtelijke regisseur, een bepalende rol krijgen bij het beoordelen van wat per gebied "passend is binnen de ruimtelijke context".

Recreatie, bewegen en groen als randvoorwaarde in verstedelijking

Het meegroeien van ruimte voor recreatie(groen) en sport & bewegen met de woningbouw- en verstedelijkingsopgaven (waaronder bedrijventerreinen) is in de ontwerpnota nog onvoldoende als randvoorwaarde meegenomen. Benoem expliciet dat recreatie en sport bijdragen aan klimaatadaptatie, gezonde steden en sociale cohesie. Veranker het begrip 'beweegvriendelijke leefomgeving' expliciet binnen het nationale beleid voor een gezonde fysieke leefomgeving.

Koppel dit aan woningbouw, mobiliteit, openbare ruimte en klimaatadaptatie en stimuleer multifunctioneel gebruik van stedelijk groen en water met recreatie en sportfaciliteiten. Door deze koppeling blijft er structurele aandacht voor de ruimtelijke inrichting en de stedenbouwkundige opzet, zodat bezoekers (toeristen en recreanten) kunnen genieten van kwalitatieve vrijetijdsbeleving, wat bijdraagt aan het versterken van de brede welvaart.

Recreatie- en sportvoorzieningen en recreatief groen moeten net als infrastructuur en voorzieningen onderdeel worden van de gebiedsontwikkeling bij nieuwe verstedelijkingslocaties en bedrijventerreinen. Wij pleiten ervoor dit expliciet te verankeren binnen het integrale thema 'wonen, werken & bereikbaarheid' en in de VISTA-strategie.

Versterken van Brede Welvaart door sector overstijgende keuzes en financiering

De brede welvaart is in diverse delen van Zuid-Holland relatief laag. Er is sprake van een achterblijvende economische dynamiek en stapeling van sociale en fysieke opgaven. Versterking van de brede welvaart vraagt om een sector overstijgende aanpak, ruimtelijke keuzes en gebiedsfinanciering. Wij zien daarbij brede welvaart als mechanisme en werkwijze voor het maken van integrale afwegingen.

Wij verzoeken in de uitvoeringsagenda aanvullend middelen vrij te maken voor sector overstijgende financiering voor het verbeteren en verstrekken van de brede welvaart in Zuid-Holland.

Benut een gezamenlijk Regionale Investeringsagenda ten behoeve van toekomstige ontwikkeling

In de ontwerp-Nota Ruimte wordt de Regionale Investeringsagenda (RIA) omschreven als een instrument dat de programmering van ruimtelijke opgaven vertaalt naar een beeld van de benodigde investeringen en mogelijke bekostiging, waarbij de betrokken overheden en andere partijen samen de puzzel leggen. Wij onderschrijven het belang van deze gezamenlijke aanpak, maar benadrukken dat de RIA méér is dan een

gezamenlijke inventarisatie. De RIA vormt een strategisch, financieel-adaptief uitvoeringskader dat richting geeft aan gezamenlijke keuzes en prioriteiten.

Verzocht wordt om in de RIA niet alleen opgaven te beschrijven maar ook te programmeren, prioriteren, mobiliseren en het gericht toewijzen van middelen en projecten.

Modernisering grondbeleid

Om de in de ontwerp-Nota Ruimte beschreven ambities te behalen, dienen de instrumenten waaronder het grondbeleid gemoderniseerd te worden, en van voldoende middelen te worden voorzien. Het gaat om de in de ontwerp-Nota Ruimte genoemde 3-sporen-beleid: 1. Beter benutten van het huidig grondbeleid instrumentarium; 2. Beter delen of verhalen van publieke kosten; 3. Waardeverandering van grond beter benutten voor publieke doelen.

Wij verzoeken om als Rijk prioriteit te geven aan de modernisering van het grondbeleid, middels het in de Nota genoemde 3-sporen-beleid.

Verduidelijking van het Transformatie gebied in VISTA

In de ontwerp-Nota Ruimte is in het kaartmateriaal niet scherp gemaakt wat de precieze afbakening is van het gebied dat onder de T (transformeren) valt in de VISTA strategie. Wij verzoeken om naast het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad ook het Rotterdamse havengebied daar expliciet onderdeel van te laten zijn. De opgaven in beide gebieden zijn ook sterk aan elkaar verbonden in onze provincie. Het gebied van de NOVEX Haven is nu licht groen ingetekend, terwijl de Transformatie opgave hier niet minder groot is.

Wij verzoeken om de Rotterdamse Haven expliciet onderdeel te laten zijn van het gebied dat als transformeren is aangeduid in de VISTA strategie.

Goudse regio en Gorinchem kern op het snijvlak van metropoolregio en Groene Hart

Gouda en Gorinchem liggen op het snijpunt van het grootstedelijk netwerk in Zuid-Holland en het Groene Hart. Zij vormen beide centrale kernen in hun deel van de provincie en het regionaal verbindings- en overstappunt tussen het meer stedelijke en landelijke deel van onze provincie. Gelijktijdig kennen beide inhoudelijke opgaven die overeenkomt met andere steden in onze provincie, welke nu allen binnen het aangeduide Transformeergebied van de VISTA-strategie vallen. Om uitdrukking te geven aan deze tweezijdigheid wordt verzocht om Gouda en Gorinchem als “regiokern” te benoemen (in plaats van de aanduiding “S-regio”).

Wij verzoeken de bebouwde kom van de kernen Gouda en Gorinchem expliciet onderdeel te laten zijn van het gebied dat als transformeren is aangeduid in de VISTA strategie. Waarbij wordt onderkent dat Gouda en Gorinchem een 'M-Regiokern' zijn (in plaats onderdeel van een 'S-Regio').

WATER EN BODEM

Geef water en bodem een stevige basis als leidraad voor de inrichting van Nederland

Zuid-Holland is een laaggelegen delta met een dalende bodem en een stijgende zeespiegel. De grenzen van wat het water- en bodemsysteem in Zuid-Holland zijn in zicht. Het huidige regionale systeem is niet ontworpen op het opvangen van extremere buien, zeespiegelstijging, langere periodes van droogte en afnemende rivieraanvoeren die het gevolg zijn van klimaatverandering. Tegelijk neemt door bevolkingsgroei, verstedelijking en economische ontwikkelingen de druk op het systeem toe. Met ook gevolgen voor de waterkwaliteit. De mogelijkheden voor aanpassingen zijn echter beperkt: er is steeds minder ruimte beschikbaar en technische maatregelen zijn complex en duur. Optimalisaties van het systeem zijn mogelijk - bijvoorbeeld door water langer vast te houden, meer ruimte voor waterberging te organiseren en keringen te versterken en de waterkwaliteit te verbeteren - maar een aantal vraagstukken zoals bijvoorbeeld de afnemende aanvoer van zoetwater of de toenemende intensiteit van hoosbuien, zijn niet meer technisch oplosbaar.

Dit dwingt ons om water en bodem als leidraad te nemen bij alle ruimtelijke keuzes. In de ontwerp-Nota Ruimte zien wij deze basis te weinig terug. Er wordt gesproken over 'balans' en gelijkwaardigheid van de drie ruimtelijke lagen. Voor toekomstbestendige ruimtelijke keuzes en een toekomstbestendig water- en bodemsysteem dat hiermee in balans is, is het naar onze mening noodzakelijk om water en bodem als basis te hanteren.

Wij verzoeken u om water en bodem als basis te hanteren bij het maken van ruimtelijke keuzes.

Steun de regio's bij inzet van ruimtelijke instrumentarium voor regionaal water- en bodemsysteem

In de Nota Ruimte geeft u een impliciete opdracht aan de regio's om het regionale water- en bodemsysteem 'in balans' te brengen met andere functies. Er worden echter geen handvatten gegeven aan de regio's om sturing te kunnen geven aan de versterking van het regionale water- en bodemsysteem en het komen tot een goede balans. De verwachtingen zijn wel hoog: het regionale water- en bodemsysteem zou het hoofdwatersysteem moeten ontlasten en de aanwezige functies moeten anticiperen op onvermijdbaar veranderende water- en bodemcondities. Als provincie hebben wij samen met de zeven inliggende waterschappen in beeld gebracht welke ruimte nodig is om het regionale water- en bodemsysteem in balans te kunnen houden met andere ontwikkelingen en welke veranderende condities onvermijdbaar zijn. Daarmee geven wij gebiedsgericht uitwerking aan het ruimtelijke beleid ten aanzien van het thema water

en bodem. Inzet van ons ruimtelijke instrumentarium is noodzakelijk voor het realiseren hiervan.

Verzocht wordt expliciet te benoemen dat u als Rijk de regionale overheden steunt en de vrijheid geeft om op basis van gebiedsspecifieke afwegingen met hun ruimtelijke instrumentarium effectief te sturen op het regionaal water- en bodemsysteem

Wees volledig in het benoemen van de zoetwaterbuffers

Nederland heeft ruimte nodig voor het bergen, vasthouden en afvoeren van water. Aandachtspunt dat in de Nota Ruimte de zoetwaterbuffers IJsselmeer, Markermeer en Volkerak-Zoommeer worden genoemd maar het Brielse Meer ontbreekt als zoetwaterbuffer. Het Hollandsch Diep, Lek en Hollandsche IJssel worden in het Nationaal Water Programma nog genoemd als 'zolang mogelijk zoet te houden' strategische aanvoerroutes, maar ontbreken in de Nota Ruimte. Strikt genomen zijn laatstgenoemde routes geen buffers, want stromende delen van rivieren, maar minstens zo belangrijk voor de waterbeschikbaarheid. Langs deze rivieren kan ruimte gecreëerd worden voor het aanleggen van regionale zoetwatervoorraden. Dit zou hand in hand kunnen gaan met functies als landbouw, natuur en recreatie.

Verzocht wordt om te benoemen dat in lijn met het huidige Nationaal Water Programma de strategische zoetwaterbuffers en zoetwaterzones, zoals Hollandsche IJssel, Lek, Hollandsch Diep en Brielse Meer zo lang mogelijk zoet worden gehouden.

Impact van wijziging in de zoetwaterverdeling en verhogen waterpeilen in veenweidegebied.

In uw keuzes voor de zoetwaterverdeling via het hoofdwatersysteem geeft u aan dat deze flexibel wordt. Bij de afweging van de zoetwaterverdeling is niet alleen voldoende de watertoevoer naar het IJsselmeer van belang maar ook het belang van voldoende water voor de waterafhankelijke economie en de opgave om bodemdaling tegen te gaan in het veenweidegebied. Hoewel de keuze om alleen het IJsselmeer expliciet te benoemen, begrijpelijk is vanuit het belang van voldoende zoetwatervoorraad, verhoudt deze keuze zich niet goed tot uw andere keuze om te komen tot aanpassingen van (grond)waterstanden in de veenweidegebieden. Voor de provincie staat niet vast dat dit lukt met alleen vasthouden en bergen van water.

We zouden graag zien dat u de impact in beeld brengt van uw keuze om de zoetwaterverdeling te wijzigen en wat dit betekent voor de haalbaarheid voor de gewenste verhoging van de waterpeilen in veenweidegebied.

Aanwijzen van gebieden voor een (dubbel)functie "veenlandbouw/ hoogwaterlandbouw"

Om de beweging naar een grondwaterstand van 40 tot 20cm-mv in de veenweidegebieden te kunnen maken én de agrarische functie te kunnen behouden c.q.

de melkveehouderij mee te kunnen laten bewegen en toekomstperspectief te bieden, zullen instrumenten en middelen nodig zijn. Meer specifiek verwachten we dat de beweging pas echt gemaakt kan worden als gebieden/gronden ruimtelijk kunnen worden aangewezen (vanuit gebiedsprocessen) en een (dubbel)functie “veenlandbouw/hoogwaterlandbouw” kunnen krijgen. Dit kan als juridische titel worden ingezet én kan doorwerking krijgen richting peilbesluit en/ of een systematiek voor vergoeding/ afwaardering van deze agrarische gronden. Zo’n functie veenlandbouw/hoogwaterlandbouw kan bijdragen aan de realisatie van gecombineerde doelen van landbouw met het remmen van bodemdaling, reductie van CO₂- emissie uit veen, weidevogels en waterberging.

We verzoeken u om expliciet het aanwijzen van gebieden voor een (dubbel)functie “veenlandbouw/hoogwaterlandbouw” nader te verkennen en samen op te trekken bij de mogelijke inzet hiervan.

Impact van verzilting op de Duin- en Bollenstreek

De impact van verzilting op de Duin- en Bollenstreek – met daarin gelegen een aantal belangrijke Greenports – wordt in onze optiek nu onvoldoende benoemd in de Nota Ruimte. Alleen de impact op delen van de Zuidwestelijke Delta of de hoge zandgronden worden genoemd en ingetekend. Economisch en landschappelijk gaat verzilting binnen afzienbare tijd steeds meer impact hebben op de ziltgevoelige bollenteelt en sierteelt in de Duin- en Bollenstreek. In dit gebied is ook sprake van meervoudige opgaven rondom KRW-doelen. Uw aanname dat ‘door regionaal meer ruimte te maken voor het vasthouden en bergen van zoveel mogelijk zoetwater, er vanuit het hoofdwatersysteem meer zoetwater beschikbaar zal zijn voor o.a. het tegengaan van verzilting’ delen wij niet [p82]. Voor de Duin- en Bollenstreek biedt dit onvoldoende perspectief op een volhoudbare situatie op middellange termijn. Ook voor dit gebied zijn daarom instrumenten en middelen nodig die meebewegen mogelijk maken en in gang zetten, o.a. door toepassing van innovaties, verandering bedrijfsvoering en ruimtelijke inrichting om de afhankelijkheid van zoetwater te verminderen.

Verzocht wordt om de impact van verzilting op de Duin- en Bollenstreek expliciet op te nemen als ‘gebied met bijzondere opgaven’ in de themakaarten landbouw en natuur.

Heroverweeg uw keuze om grote nieuwe watervragers in het verziltende kustgebied te plannen

Wij delen uw pleidooi voor voldoende besparingsmaatregelen, concrete besparingsdoelen, passend landgebruik en aanpassing van bedrijfsvoering als het gaat om het omgaan met steeds schaarser aanwezig zoetwater. Juist in de kustgebieden is dit een groot vraagstuk, dat ook inzet en betrokkenheid van het Rijk vraagt om de gevraagde veranderingen in een nieuwe balans tot stand te brengen. Uw keuze om nieuwe watervragers zoals elektrolyzers juist in de al verziltende kustgebieden toe te staan, omdat hier ‘zout en brak water kan worden ontzilt en gebruikt als koel- en proceswater’ bezien wij met zorg: ontzilten van water is een zeer energie-intensieve

wijze voor het verkrijgen van zoetwater. Bovendien leidt dit tot het lozen van zeer zout restwater (brijn) met het risico dat de verzilting in dit gebied wordt versneld wat een negatieve impact heeft op landschap en natuur. Om vraag en aanbod van zoetwater in balans te krijgen in onze regio, zetten wij juist in op het terugdringen van het zoetwatergebruik door en voor industriële processen en willen wij selectief zijn in het toestaan van eventuele nieuwe grote watervragers.

We verzoeken u de keuze om grote nieuwe watervragers in het verziltende kustgebied te plannen, te heroverwegen en vol in te zetten op waterbesparing.

Zorg voor werkbare regels en handelingskader voor infiltratie van (hemel-)water

In de ontwerp-Nota Ruimte wordt ingezet op het zoveel mogelijk voorkomen van verontreiniging van grondwater en kiest u voor behouden van de aanwezige afsluitende en filterende bodemlagen. Daarmee gaat u ons inziens verder dan wat maatschappelijk gezien verantwoord en acceptabel is.

Zuid-Hollandse ondernemers in de Greenports bereiden zich voor op afnemende beschikbaarheid van zoet water, door pilots om het winterse neerslagoverschot te infiltreren in de ondergrond als extra watervoorraad. De lopende pilots staan nu on-hold vanwege het voorzorgsprincipe 'prevent and limit-principe' uit de Kader Richtlijn Water, waardoor bij bijvoorbeeld marginale hoeveelheden zeer zorgwekkende stoffen zoals PFAS geen vergunning meer kan worden verleend. De provincie Zuid-Holland is voornemens, aanvullend op de thans in het Bkl vastgelegde toetsingswaarden, een tijdelijk handelingskader op te stellen en vast te leggen in het provinciaal beleid. Hiermee wordt de huidige beleidsomissie, waardoor vergunningverlening bij de waterschappen vast zit, (tijdelijk) ingevuld. Wij verzoeken het Rijk landelijk het huidige beleid en regelgeving aan te passen zodat infiltratie van regenwater weer mogelijk wordt.

Wij roepen u op om met landelijke werkbare regels voor infiltratie te komen.

LANDBOUW EN NATUUR

Beweging naar een nieuw evenwicht tussen landbouw en natuur

De analyse van de huidige stand van zaken en de urgentie rondom landbouw en natuur sluiten goed aan bij ons Ruimtelijk Voorstel. De erkenning van de rol van de landbouwsector voor voedselzekerheid, werkgelegenheid, de landschappelijke waarde en de maatschappelijke diensten die de landbouw levert, is belangrijk. Wij onderschrijven de noodzaak om als (mede)overheden zorgvuldig om te gaan met eventuele functiewijziging van landbouwgrond naar andere functies, zodat voldoende ruimte beschikbaar blijft voor voedselproductie en een toekomstbestendige, veerkrachtige landbouwsector. Hoewel landbouw in de Nota Ruimte als belangrijk wordt erkend, blijft nog onduidelijk hoe het Rijk landbouwgrond beschermt tegen ruimteclaims van andere opgaven, zoals voor wonen, werken, energie en infrastructuur. Het aangekondigde afwegingskader voor het onttrekken van landbouwgrond kan hier verder invulling aan geven, waarbij wij er wel vanuit gaan dat dit kader voldoende ruimte laat

voor gebiedsgerichte afwegingen op het regionale schaalniveau. De focus op een gebiedsspecifiek ontwikkelperspectief voor de landbouw, dat aansluit bij het regionale water- en bodemsysteem, vinden wij een constructieve benadering. Dat geldt ook voor de inzet op functiecombinaties voor landbouw met natuur en recreatie, bijvoorbeeld met groenblauwe dooradering en groen in en om de stad.

Wij onderschrijven de noodzaak om als (mede)overheden zorgvuldig om te gaan met eventuele functiewijziging van landbouwgrond naar andere functies en werken graag samen met het Rijk aan de verdere uitwerking van een afwegingsmethodiek hiervoor, ieder op het eigen schaalniveau.

Ruimte voor natuurherstel

De opgaven die samenkomen in met name het landelijk gebied staan uitgebreid beschreven. Voor wat betreft de ruimtelijke implicaties daarvan voor natuur en de keuzes die daardoor nodig zijn, biedt het hoofdstuk landbouw en natuur te weinig aanknopingspunten. Deels is dit te verklaren uit het feit dat het natuurplan, een verplichting uit de EU Natuurherstelverordening, nog wordt opgesteld. De uitwerking daarvan zal aanzienlijke ruimtelijke implicaties hebben, die vragen om keuzes in de ruimte. Het is dan ook van groot belang dat de maatregelen die in het natuurplan opgenomen gaan worden te zijner tijd ook hun weerslag vinden in de Nota Ruimte.

Verder valt in het ontwerp te lezen dat het Natuurnetwerk Nederland (NNN) binnen de huidige afspraken afgemaakt zal worden. Hier is enige nuance nodig. De natuurpact afspraken gaan over de inrichting van 80.000 ha NNN landelijk, maar daarmee is nog niet het hele begrensde NNN ingericht. Ook zijn in delen die al ingericht zijn, mogelijk nog kansen om de natuurkwaliteit verder te verhogen. Dit betekent dat na uitvoering van de natuurpact afspraken er nog geen optimaal functionerend natuurnetwerk is. Naar verwachting zijn er nog gebieden binnen de vastgestelde begrenzing die (her)ingericht kunnen worden om het functioneren van het netwerk verder te verbeteren en de natuurkwaliteit verder te verhogen – en dit zal ook ruimtelijke implicaties hebben. Hier zit ook een kans achter: door natuurherstel primair binnen de NNN-begrenzing uit te voeren, is buiten het NNN minder oppervlak nodig. Wij verwachten dat het natuurplan hier meer duidelijkheid over geeft. Verder missen we in de nota de ruimtelijke implicaties van de Nederlandse reactie op de infractieprocedure grutto en de ruimtelijke gevolgen van overgangszones.

Wij verzoeken om:

- op te nemen dat het NNN met het afronden van de huidige afspraken nog niet af is en dat verder verkend kan worden hoe binnen de bestaande begrenzing van de NNN gebieden de natuurkwaliteit geoptimaliseerd kan worden met het oog op effectief ruimtegebruik; en
- de ruimtelijke implicaties van de maatregelen uit het natuurplan (Natuurherstelverordening), de Nederlandse reactie op de infractieprocedure grutto en de overgangszones, te verwerken in de Nota Ruimte.

Heldere keuzes rondom de toekomst van het landelijk gebied

De provincie werkt nog steeds samen met onze regiopartners in het ZH-PLG, om voor zover dat zonder rijksmiddelen mogelijk is, te werken aan zoveel mogelijk integrale oplossingen om de grote opgaven in het landelijk gebied op te lossen (op het gebied van klimaat, natuur, water en natuurlijk ook toekomstbestendige landbouw).

Wij vragen het Rijk om de provincie nieuwe handvatten te geven voor een succesvolle uitvoering van ons programma ZH-PLG.

ECONOMIE EN ENERGIE

Zorg (inter-)nationaal voor goede samenhang tussen economische activiteiten

In breder perspectief blijft het Europese vestigingsklimaat (mede o.b.v. Draghi-rapport) achter. De ontwerp-Nota Ruimte bevat een analyse maar er ontbreekt een heldere (economische) ambitie of wenkend perspectief. Voor veel vraagstukken wordt verwezen naar de uitwerking van de Nota Ruimte en het Uitvoeringsprogramma van de nationale Ruimtelijk Economische Visie.

Het streven is naar een brede economische basis die voorziet in de basisbehoeften van Nederlanders en die bijdraagt aan het versterken van de strategische positie van Europa. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de moeilijker in te passen economische activiteiten die wel cruciaal zijn voor een samenhangend systeem, zoals grootschalige bedrijfsvestigingen voor maakindustrie, logistiek, circulair, datacenters of clusters daarvan. Het ontbreekt (nog) aan nationale en Europese programmering voor deze activiteiten. De keuzes waar die activiteiten moeten landen blijven uit, of worden vooruitgeschoven naar andere trajecten. Ook i.h.k.v. de nationale Ruimtelijk Economische Visie hebben provincies gepleit voor heldere keuzes en duidelijkheid over opgaven van nationaal belang.

Er wordt gesproken over de schaarse ruimte voor bedrijvigheid. Wat mist is een analyse en een voorzet voor wélke bedrijven ruimte geboden moet worden. Het zou logisch zijn om de prioritering te leggen op bedrijvigheid binnen de 4 strategische domeinen (Digitalisering en AI; Gezondheid en biotechnologie; Veiligheid en weerbaarheid; Energie- en klimaattechnologie). Verder gaat het niet altijd om méér ruimte, maar ook om het slimmer benutten van de ruimte. Dat vraagt ook wat van bedrijven zelf. Ter illustratie: In de Nota Ruimte wordt de vraag gesteld: *“Waar proactief ruimte te reserveren (met de juiste randvoorwaarden) voor de toekomstbestendige (circulaire) economie ter versterking van onze strategische zelfstandigheid, in samenhang met de daarbij behorende verandering van vervoer van goederen en grondstoffen.”* Het antwoord op deze cruciale vraag blijft uit.

Verzocht wordt om een aantal keuzes alsnog op te nemen in de Nota Ruimte en deze niet vooruit te schuiven naar de toekomst, door duidelijke economische keuzes te maken (welke activiteiten willen we waar ruimtelijk prioriteren en welke activiteiten worden op bepaalde plekken uitgesloten).

Geef in de uitwerking van de Nota Ruimte en het Uitvoeringsprogramma van de nationale Ruimtelijk Economische Visie een duidelijke ruimtelijke prioritering aan bedrijvigheid binnen de vier strategische domeinen. Belangrijk is dat het hierbij niet gaat om uitsluitend ruimte voor innovatieve bedrijven, maar ook voor de producerende (MKB)-maakindustrie binnen deze vier strategische domeinen.

Neem hierin ook mee dat de keuzes die gemaakt worden voor het type economie, een impact heeft op het type en aantallen arbeidsmigranten die aangetrokken en gehuisvest moeten worden.

Gebruik de Zuid-Hollandse Ruimtelijke Economische Visie

De provincie ondersteunt de gekozen inzet in ontwerp-Nota Ruimte om de bestaande vijf grote industriële clusters te handhaven en te voorzien van nieuwe infrastructuur (Delta Rhine Corridor en waterstofbackbone). Deze ontwikkeling is cruciaal voor het haven-industriële complex en de logistiek. De provinciale 'Ruimtelijk Economische Visie (REV)' biedt een stevig fundament en de in deze visie beschreven inzet op intensivering en herstructurering van het bestaande gebied kan verder worden benut om een toekomstbestendig vestigingsklimaat te garanderen. Ruimte voor economie is daarbij ook breder dan bedrijventerreinen: ook kantoren en winkels hebben een ruimtelijk beslag, maar komen in de ontwerp-Nota Ruimte nu zeer beperkt aan bod.

Wij verzoeken de grote (economische) opgaven urgentie te geven met een helder (economische) ambitie en bedrijven die strategisch zijn voor Europa een wenkend perspectief te bieden. Tevens vragen wij hierbij om een visie vanuit het Rijk op de bredere economie.

Ondersteuning bij transformatie opgave in Zuid-Holland

Het is positief dat economie een prominenter plek heeft in de ontwerp-Nota Ruimte waarbij ingezet wordt op het transformeren van het ruimtelijk-economisch systeem in een groot deel van Zuid-Holland. De inzet op het toekomstbestendig maken van de economie, aantrekkelijk maken van de leefomgeving en tegelijkertijd blijven voorzien in de vraag naar woningen door toekomstbestendige verstedelijking, is herkenbaar (wonen én werken). Er is weinig aandacht voor de betaalbaarheid van (bedrijfs)ruimte. Juist voor de productieve economie is betaalbaarheid steeds meer een knelpunt voor verdere ontwikkeling.

- We verzoeken in de op te stellen uitvoeringsagenda duidelijk aan te geven wat de inzet van het Rijk is en welk instrumentarium (wet- & regelgeving, financiën) daartoe wordt ingezet.
- We vragen om ondersteuning voor de transformatie van bedrijventerreinen, bijvoorbeeld via een verplaatsingsfonds.
- We verzoeken om met ons te borgen dat er ruimte blijft voor de lokale maakindustrie.

Beschermen van voldoende bedrijventerreinen

De ontwerp-Nota Ruimte spreekt zich nadrukkelijk uit voor het behoud, beter benutten en waar nodig uitbreiden van bestaande bedrijventerreinen. Het beschermen en beter benutten van bedrijventerreinen sluit goed aan bij de provinciale inzet. Een substantiële uitbreiding van bedrijventerreinen in Zuid-Holland achten wij niet gewenst, behalve een mogelijke zeewaartse uitbreiding voor de Rotterdamse Haven.

In de ontwerp-Nota Ruimte staat: "Haven- en industriële functies en grootschalige energiefuncties krijgen in en waar mogelijk rond de vijf industrieclusters voorrang boven andere functies." Dit kan betekenen dat ook regionale bedrijventerreinen buiten de industrieclusters ten dienste komen te staan van deze functies. In het drukbezette Zuid-Holland moeten we kritisch zijn om deze regionale terreinen daarvoor in te zetten, aangezien regionale bedrijventerreinen buiten de industrieclusters een grote bijdrage leveren aan andere delen van onze economie. Ook voor de lokale maakindustrie en stadsverzorgende economie moet voldoende plek blijven. Het daarom onvermijdelijk dat een deel van de ruimte voor ondersteunende industrieclusters buiten Zuid-Holland moet worden gezocht.

Verzocht wordt breder te kijken en ook ruimte te maken op regionale bedrijventerreinen op enige afstand van de grote industrieclusters, ook buiten de provincie Zuid-Holland. Ook omdat lokale bedrijvigheid rond de steden behouden moet blijven voor ondernemers die gericht zijn op de lokale dienstverlening en productie voor de lokale markt.

Versterken en beschermen Greenports in Zuid-Holland

Glastuinbouw en Greenports zijn in de ontwerp-Nota Ruimte benoemd als economische clusters. Naast de energie-intensieve industrieclusters en zeehavens, zijn ook greenports (West-Holland, Duin- en Bollenstreek, Aalsmeer en Boskoop) en Dutch Fresh Port cruciale schakels in de nationale voedselvoorziening, circulaire economie en verduurzaming/ CO2 reductie. Voor de gewenste economische groei van de Greenports is het noodzakelijk om, via intensivering, innovatie en clustering van glastuinbouwbedrijven, de bestaande clustergebieden te beschermen, zodat bedrijven kunnen blijven investeren in moderne technologie. Voor de verduurzaming van de glastuinbouwsector is het noodzakelijk dat deze clustergebieden ruimte bieden voor de modernisering en schaalvergroting. Inkrimping en verrommeling van goede clusterlocaties moet worden tegengegaan. Hierbij horen ook de ruimtelijke

reserveringen voor vers logistiek, inclusief infrastructuur voor een modal shift (spoor, binnenvaart). In de ontwerp-Nota Ruimte zijn geen concrete maatregelen beschreven om de Greenports te versterken en te beschermen.

Wij verzoeken u om de noodzaak te onderstrepen van samenwerking tussen overheden (Rijk, provincie en gemeenten), bedrijfsleven, kennisinstellingen (en waar wenselijk ook maatschappelijke organisaties), zoals nu binnen Greenports veelal gebeurd en daar in de toekomst ook een rol in te blijven nemen. Daarbij ook op te nemen in de Nota Ruimte het belang van interregionale en internationale verbindingen (mede gezien de rol van Nederland en dan met name de provincie Zuid-Holland) als gateway voor agrofoodstromen binnen én buiten de EU.

Wonen en werken in balans rond het Haven industrieel complex

In de ontwerp-Nota Ruimte lijkt voor te sorteren op voorrang voor industrie in het havencomplex ten opzichte van woningbouwlocaties die hard nodig zijn om werknemers te huisvesten en de steden aan de Waterweg te versterken (pag. 177). De provincie is op zoek naar een balans tussen een goede leefomgeving en sterke economie in dit gebied. Hier horen ook nieuwe woonwijken bij. Gemeenten zijn al bezig met het ontwikkelen van woningbouwplannen in de invloedsfeer van de haven, in elk geval binnen de geluidscontouren. Binnen het RAK overleg, regionaal afsprakenkader geluid, onder andere ondertekend door de provincie eind 2023 en Havengeluid en Omgeving, waarin provincie en Rotterdam samen trekker zijn om te komen tot 'geluidproductieplafonds' voor het havengebied.

Verzocht wordt om samen met de provincie, de gemeente Rotterdam en omliggende gemeenten in overleg te treden om tot afspraken te komen die recht doen aan de belangen van het havencomplex als ook aan de noodzaak voor woningbouw.

Ruimte voor circulaire economie en milieuruimte

De transitie naar een circulaire economie vraagt om adequate ruimte voor het verwerken, sorteren en opslaan van materialen en grondstoffen. We vragen om kwantificering en facilitering van strategische locaties, inclusief een tijdelijke planologische reservering en ondersteuning voor de transformatie van bedrijventerreinen.

Wij vragen om een sterkere integratie van het circulaire gedachtengoed (nu primair vastgelegd in paragraaf 10.10) in de andere overwegingen, belangen en keuzes – in het bijzonder de secties over 'economie' (hoofdstuk 8 en paragraaf 10.11). De circulaire transitie – die het Rijk expliciet ambieert – heeft een zwaarwegende (ruimtelijke) impact die nu onvoldoende expliciet wordt gemaakt. Hierbij gaat het om de generieke (ruimtelijk-) economisch, logistiek en Europese/internationale context.

Netcongestie en energie-infrastructuur

Netcongestie vereist een krachtigere rol van het Rijk, met versnelde vergunningverlening en proactieve aanwijzing van grond. In het algemeen zijn in de ontwerp-Nota Ruimte de richtingen die geschetst worden positief, echter wordt er geen duidelijke keuzes gemaakt en een heldere positionering op het gebied van energie ontbreekt. Ondanks de onderkende problematiek rond netcongestie wordt energie in de ontwerp Nota Ruimte vooral als ‘onderdeel van’ gepositioneerd i.p.v. belangrijke randvoorwaarde.

Wij vragen om energie als essentiële randvoorwaarde te beschouwen om de doelen voor woningbouw en economie te kunnen behalen.

Aandacht voor systeemintegratie

In de nota ruimte wordt veel aandacht besteed aan de (huidige) netcongestie problematiek en de benodigde inspanning van alle actoren – overheden en andere partijen – om de verzwarings- en uitbreidingsoperatie aan te gaan. Echter lijkt de focus te nauw op alleen de drager ‘elektriciteit’, terwijl het NPE onderkend dat voor een robuust systeem alle dragers – dus ook warmte en duurzame gassen – een belangrijke rol spelen. Vooral om systeemintegratie en daarmee een efficiënt gebruikt systeem te realiseren.

Daarom verzoeken wij het Rijk om in de Nota Ruimte meer aandacht te besteden aan de andere energiedragers dan alleen elektriciteit.

Energieplanologie onderdeel van het nationaal beleid

Terwijl het concept ‘energieplanologie’ een breed begrip is en geen vaste definitie kent, valt op dat binnen de ontwerp-Nota Ruimte de scope hiervan te nauw wordt genomen. Aandacht wordt voornamelijk besteed aan het anticiperen van de ruimtevraag voor energie-infrastructuur en het programmeren van het energiesysteem passend bij ruimtelijke visies en ambities. Echter moet energieplanologie ook vanuit een ander perspectief worden gezien waarbij energie als sturend element wordt gehanteerd met de centrale vraag ‘waar is het vanuit energetische logica van het ruimtelijke systeem het überhaupt wenselijk om toekomstige uitbreiding mogelijk te maken’.

Wij verzoeken het Rijk om duidelijker te maken wat bedoeld wordt met ‘regio-specifieke kansen’ i.r.t. de betere benutting van het energienetwerk.

Verduurzamen, beschermen en versterken van energie-intensieve industrieclusters

De provincie Zuid-Holland kent een aantal 6de cluster bedrijvigheid – vaak gespecialiseerd en regionaal-lokaal gebonden. Terwijl de ontwerp-Nota Ruimte het belang voor de cluster-6 bedrijven onderschrijft, mist de uitwerking van de ruimtelijk-energetische kaders voor maatwerkafspraken. Daarbij is van belang dat helder wordt

gemaakt welke beleidsruimte het Rijk decentrale overheden biedt om maatwerk in deze sectoren toe te kunnen passen.

Wij verzoeken het Rijk om helderheid te bieden over de mogelijkheden en ondersteuning vanuit het Rijk bij het komen tot, en maken van maatwerkafspraken met cluster 6 industrieën.

Verzocht wordt om duidelijkheid te geven welke vrijheden decentrale overheden (ruimtelijk en vooral energetisch) hebben om maatwerk aan te mogen bieden (8.4.4., p. 165)

WONEN WERKEN EN BEREIKBAARHEID

Help provincies knelpunten voor de woningbouw op te lossen

Het ontwerp erkent de Zuid-Hollandse bijdrage aan de nationale opgaven voor woningbouw. We pleiten voor een evenwichtigere benadering die recht doet aan de omvang van onze woningbouwopgave. We vragen hierbij steun en kaders van het Rijk voor het bouwen met hogere dichtheden, gecombineerd met investeringen in een gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving met voldoende groen die aansluit bij de behoefte van onze provincie.

Wij verzoeken in het uitvoeringsprogramma alle relevante locaties op te nemen. Ook verzoeken wij aan te geven op welke wijze het Rijk gemeenten gaat ondersteunen voor het bouwen met hogere dichtheden, gecombineerd met investeringen in een gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving met voldoende groen.

Integrale stedelijke ontwikkeling en transformatie

Toevoeging van woningen nabij haven- en industrieclusters vraagt om integrale afweging met milieuruimte, zonering en buffering, om de leefkwaliteit te borgen. Wij vragen ook specifiek aandacht voor bestaande woonwijken waar klimaatrisico's (zoals wateroverlast) niet langer acceptabel zijn en de noodzaak tot ruimtelijke transformatie.

Wij verzoeken in de uitvoeringsagenda op te nemen op welke wijze inwoners en gemeenten ondersteund worden bij transformatie van wijken die niet langer bewoonbaar zijn door bijvoorbeeld factoren als klimaatverandering of geluidsoverlast zoals in de bestaande woonwijken in het Rotterdamse havengebied. En dat er, vanuit de Transformatiestrategie, duidelijk wordt gemaakt welke (eigen) instrumenten en financiële arrangementen het Rijk daarvoor gaat inzetten.

Realisatie van voldoende woningen borgen

De bouwambities van het Rijk m.b.t. woningbouw zijn hoog: t/m 2034 per jaar 100.000 woningen en in totaal tussen de 1,5 en 2 miljoen woningen t/m 2050 (op verschillende plekken in de Nota worden verschillende aantallen genoemd). Om realisatie van deze woningen te borgen worden er grootschalige en regionaal grootschalige

woningbouwlocaties aangewezen. Hierbij wordt de relatie met de woningbouwvoorwaarden nauwelijks gelegd.

Wij vragen u breder dan nu is gedaan te benoemen wat nodig is om de woningbouwambities te halen en hoe voldaan kan worden aan de woningbouwvoorwaarden, die van een huis een thuis maken.

Veranker 30% sociale huurwoningen en 2/3 betaalbaar in de Nota Ruimte

Wij zijn van mening dat er veel potentie zit in het verdichten en tegelijkertijd leefbaarder, economisch sterker en klimaatbestendiger maken van de bestaande steden en dorpen. Deze ruimtelijke keuzes gaan immers niet alleen over welke functie waar, maar ook over de specifieke kwalitatieve invulling van deze ruimte. In de 5 regionale Woondeals die de provincie Zuid-Holland met het Rijk, gemeenten en corporaties heeft gesloten, wordt gestreefd naar minstens 30% sociale huurwoningen in de voorraad. Dit zou in de Nota Ruimte bevestigd moeten worden. In zowel deze Woondeals als bij de landelijke Woontop 2024 is afgesproken dat van de nieuwbouwwoningen 2/3 betaalbaar is, waarbij tijdens de Woontop ook tenminste 30% sociaal is afgesproken.

Wij roepen het Rijk op om ook een (kwalitatieve) visie te geven op de toekomst van bestaande wijken. Daarbij roepen wij het Rijk op om expliciet de bovengenoemde afspraken uit de Woondeals als van de landelijke Woontop 2024 op te nemen waarin wordt gestreefd naar tenminste 30% sociaal in de voorraad en minimaal 2/3e betaalbaar en minimaal 30% sociale huurwoningen in de nieuwbouw.

Toevoegen grootschalige en regionale woningbouwlocaties

Op basis van de gegeven criteria zijn niet alle grootschalige (regionale) woningbouwlocaties opgenomen.

Wij verzoeken het Rijk om de volgende woningbouwlocaties op te nemen:

Grootschalige woningbouwlocaties (>1.000 woningen) die niet zijn opgenomen in de ontwerp-Nota Ruimte (door ligging bij 'lokale kernen'):

- 1 Gorinchem – Vleugels van de stad (1.800 w.)
- 2 Hardinxveld-Giessendam – 't Oog 1e fase (1.500 w.)
- 3 Hoeksche Waard – Stougjeswijk (2.500 w.)
- 4 Maassluis – Wilgenrijk (1.750 w.)
- 5 Maassluis – De Kade/Van Gelderenterrein (1.100 w.)
- 6 Nissewaard – Spijkenisse Haven Noord (1.350 w.)
- 7 Pijnacker-Nootdorp – Dwarskade (1.200 w.)
- 8 Teylingen – Nieuw Boekhorst (1.300 w.)
- 9 Waddinxveen – Noordkade (1.500 w.)
- 10 Voorne aan Zee – Boomgaard (1.100 w.)
- 11 Westland -WZ (o.a. Gouw, HAK, Monster Noord, Westmade) (2.600 w.)
- 12 Westland -Floracampus (1.250 w.)
- 13 Westland -Transformatiegebied Wateringen (1.000 w.)

Plus locaties met meer dan 1.000 woningen in Metropoolgebieden die buiten de Grootschalige gebieden liggen

- 14 Leidschendam-Voorburg – Overgoo (1.000 w)
- 15 Rijswijk – Pasgeld West (1.000 w.)
- 16 Rotterdam – Krimsloot (1.000w.)
- 17 Schiedam – Glasbuurt (1.300 w.)

Mocht het niet mogelijk zijn om bovenstaande locaties aan te wijzen in de Nota Ruimte, dan wil de provincie Zuid-Holland graag maatwerkafspraken maken zodat locaties gelijke kansen hebben op ondersteuning vanuit het Rijk zoals bijvoorbeeld bij de WBI-subsidiëring.

Type woningbouwlocaties verduidelijken

Het Rijk onderscheidt in de Nota Ruimte verschillende typen woningbouwlocaties: grootschalige locaties, regionale grootschalige locaties en doorbraaklocaties. Onduidelijk is welke ruimtelijke en financiële instrumenten het Rijk gaat inzetten per type locatie.

Verzocht wordt om in de Nota Ruimte duidelijk te formuleren welke ruimtelijke betekenis de verschillende typen woningbouwlocaties hebben: grootschalige locaties; regionale grootschalige locaties en doorbraaklocaties, en aan te geven wat de consequenties zijn van het benoemen van deze locaties (en het niet-benoemen van andere locaties).

Benader personen- en goederenmobiliteit meer in samenhang

In ontwerp-Nota Ruimte worden in de beschrijving van de opgaven en visie personenvervoer en goederenvervoer los van elkaar beschouwd. Personenvervoer valt onder 'Wonen, werken en bereikbaarheid' en goederenvervoer onder 'Economie en energie'. Deze twee maken voor een groot deel gebruik van dezelfde infrastructuur

(wegen, spoor). Een totaalbeeld van ontwikkelingen, of een visie op hoe om te gaan met waar dit schuurt of elkaar kan versterken, ontbreekt.

Een voorbeeld dat speelt in Zuid-Holland is het intensiveren van woningbouw op stationslocaties langs trajecten waarvan ook veel goederentreinen gebruik maken (trillingen, geluid, gevaarlijke stoffen).

Verzocht wordt om in de Nota Ruimte personen- en goederenmobiliteit meer in onderlinge samenhang te beschouwen en daarbij te bezien hoe deze doorwerken op ruimtelijke ontwikkelingen, zoals woningbouw.

Zet vaart achter keuzes voor en financiering van 'structuurversterkende infrastructuur', in het bijzonder de Oude Lijn

Het Kabinet geeft aan te willen komen tot structurele en langjarig afgestemde keuzes, programmering en bekostiging van infrastructuur. Op p. 288 is hiervoor een longlist opgenomen, met disclaimer. Voor de provincie Zuid-Holland worden hier benoemd Oude Lijn, Oostlandlijn en Westlandlijn. Tussen deze drie lijnen wordt geen verder onderscheid gemaakt, terwijl de status zeer verschillend is. Voor Oude Lijn loopt al een MIRT-verkenning, maar Westlandlijn en Oostlandlijn zijn geen gangbare projectnamen. Wij nemen aan dat het Rijk met Westlandlijn doelt op de HOV Zuidwestlijn (verkenning recent afgerond door MRDH) en met Oostlandlijn op de ZoRo-lijn. Logischer zou zijn om te stellen dat het RandstadRail-metronet versterkt worden, plus een aantal regionale BRT- en HOV-verbindingen.

Verzocht wordt vaart te zetten achter keuzes voor en financiering van structuurversterkende infrastructuur en onderscheid aan te brengen in de status van de verschillende projecten en de juiste benaming te gebruiken.

Rijksfinanciering van toekomstige mobiliteit (alle modaliteiten) blijft noodzakelijk

Goed OV is een voorwaarde om Zuid-Holland in beweging te houden. De upgrade van de Oude Lijn is hierbij essentieel. De € 1,5 miljard die hiervoor nu beschikbaar is, vormt een mooie start. Maar om het project rond te krijgen is nog eenzelfde bedrag noodzakelijk. Ook investeringen in nieuwe stations, snelle busverbindingen en hubs zijn nodig om nieuwe woongebieden te ontsluiten. Zonder medefinanciering vanuit het Rijk kunnen extra stations niet gerealiseerd worden, terwijl deze essentieel zijn om nieuwe woningbouwlocaties niet afhankelijk te laten zijn van de auto.

Het Rijk is teruggekomen op gemaakte afspraken over Rijkswegen, maar de reden voor deze afspraken is nog steeds urgent: woningbouw en de bereikbaarheid van economische centra. De knelpunten A4 Burgerveen – N14, A4 Haaglanden- N14, A15 Papendrecht-Gorinchem, A16 Van Brienenoordcorridor moeten worden aangepakt. Ook de Bodegravenboog is nodig (directe verbinding N11 - A12).

Verzocht wordt om in de Nota Ruimte concreter in te gaan op de te maken keuzes voor en financiering van benodigde OV- en weginfrastructuur (in lijn met de Kamerbrief Langetermijnperspectief Infrastructuur en Woningbouw) en in het bijzonder helderheid te geven over hoe het Rijk gemaakte afspraken over Rijkswegen zal nakomen.

Maak nabijheid concreet en geef aan wat de bijdrage van het Rijk hieraan is

Om bereikbaarheid te versterken en onnodige mobiliteit te voorkomen zet de ontwerpnota in op nabijheid. Het Rijk geeft daarbij aan dat het aanpakken van bereikbaarheidsopgaven niet meer kan via mobiliteitsbeleid alleen. De bereikbaarheid van woningen, voorzieningen, bedrijven en werkgelegenheid zal op peil moeten worden gehouden (en waar mogelijk verbeterd) via mobiliteits-, ruimtelijk- en voorzieningenbeleid. Meer sturen op nabijheid vergt afstemming tussen een groot aantal ministeries, meer dan de departementen IenW en VRO alleen. Om te komen tot meer nabijheid in voorzieningen gaat het ook om beslissingen rond de locaties van zorginstellingen en ziekenhuizen, van scholen en opleidingsinstituten, etc. Provincies en gemeenten hebben het Rijk nodig om deze omslag naar nabijheid te maken.

Wij verzoeken u concreet te maken wat u verstaat onder 'nabijheid' en welke bijdrage het Rijk gaat leveren, in het bijzonder als het gaat om interdepartementale afstemming, financiering en waar het Rijk voorziet dat wijzigingen in bevoegdheden op Rijksniveau nodig zijn, om 'nabijheid' in de praktijk mogelijk te maken.

Optimalisering multimodale bereikbaarheid

Het verschuiven van de focus op modaliteitsknelpunten naar bereikbaarheidsdoelen sluit aan bij onze aanpak. De instandhouding en verbetering van het mobiliteitsnetwerk en het stimuleren van multimodale hubs, vooral in de context van de grote verstedelijkingsopgave, is cruciaal.

Maar de financiële en bestuurlijke randvoorwaarden voor regionale bereikbaarheid zijn niet helder. Het Rijk benoemt bijvoorbeeld wel de rol van hubs, maar laat uitvoering en bekostiging grotendeels over aan decentrale overheden, zonder structurele middelen of instrumenten.

Wij ondersteunen de instandhouding, verbetering en stimuleren van multimodale hubs, maar de aanpak en randvoorwaarden hiervoor behoeven uitwerking.

Geef concreter invulling aan (inter-)nationale goederenvervoercorridors en binnenvaart

Onder 'beschermen en doorontwikkelen van (inter-)nationale corridors en overslagpunten' is één van de gemaakte keuzes: *'Behoud van binnenvaartroutes, bewust van verminderde vervoerscapaciteit bij droogte, en het verkennen van de noodzakelijke uitbreiding van spoor- en wegcapaciteit. Maatregelen voor waterveiligheid, waterbeschikbaarheid, binnenvaart en havens kunnen elkaar versterken, mits daar voldoende fysieke ruimte wordt genomen.'* De wijze waarop deze keuze is verwoord

roept vraagtekens op. Wat wordt concreet bedoeld? Deze keuze vraagt om nadere uitwerking, zeker ook in Zuid-Holland waar drie internationale corridors starten en waar de overslagfunctie nadrukkelijk aan de orde is.

[Wij vragen het Rijk om concreter invulling te geven aan \(inter-\)nationale goederenvervoercorridors en binnenvaart.](#)

Luchtvaart: een visie, met daarin ook nieuwe vervoersconcepten, ontbreekt

Voor de luchtvaart wordt met name de huidige situatie beschreven. Een visie op de toekomst is nauwelijks ingevuld. De verwachting is dat de bestaande toevoerwegen naar Schiphol voor 2030 ontoereikend zijn en dat dus de bereikbaarheid per (vracht)auto verder onder druk komt te staan. Toch is de ambitie dat Schiphol als mainport blijft functioneren. Ook besteedt de Ontwerpnota weinig aandacht aan de ontwikkelingen van onbemande luchtvaart en airtaxi's (inclusief vertiports). Juist deze nieuwe vormen van luchtmobiliteit opereren dicht in de buurt van de bebouwde omgeving. Nieuwe vormen van luchtvaart, drones, airtaxi's en elektrische luchtvaart doen nu hun intrede, deze ontwikkelingen gaan snel.

[Wij verzoeken u om nader in te gaan op de toekomst van de luchtvaart en de relatie tot omliggende functies, inclusief een visie op onbemande luchtvaart en hierbij aan te geven wat het blijvend laten functioneren van Schiphol als mainport zowel luchtzijdig als landzijdig betekent voor de omgeving.](#)

Kaarten lijken gedetailleerd, maar er ontbreken zaken

- Op de kaart op pag 158-159 is de wegcategorisering uit conceptkaarten van het Toekomstbeeld Hoofdwegennet overgenomen. Maar deze versie van kaarten in het Toekomstbeeld was slechts bedoeld als start van het gesprek tussen Rijk en regio's. Het is vreemd om niet-afgestemde gesprekskaarten in de Ontwerpnota Ruimte te zien terugkomen.
- Ketheltunnel niet ingetekend als weg-opgave, terwijl daar een fors knelpunt is (pag. 34, Opgaven personenvervoer 2040)
- Route A16-A13 wel ingetekend, route A4 – Benelux-tunnel niet (pag 150-151, Integrale kaart Economie en energie)
- Geen intercitystatus Rotterdam Blaak (pag. 200-201, Een ontwikkelgericht nationaal netwerk)
- Kaart op pagina 194-195: ontbreken directe internationale treinverbinding Den Haag-Brussel: toevoegen traject Den Haag-Rotterdam: Gewenste corridor spoor/weg in Nederland binnen een onderling verbonden Europees netwerk. Kaart pagina 196-197: Den Haag Centraal/HS status van Internationaal station (HSL + IC-station)
- Geen zoekgebied/ opgave voor goederencorridor North Sea Baltic (GNOE, Goederenrouting Noordoost Europa of Rotterdam - Bad Bentheim/ Emmerich (pag 290, Mobiliteit Goederenvervoer)

- De kaarten in de nota zijn op onderdelen onjuist of onvolledig, met name wat betreft de aanduiding van UNESCO-werelderfgoed en Nationale Parken.

Wij verzoeken u bovenstaande omissies aan te vullen en meer algemeen het kaartmateriaal te checken op juistheid, volledigheid en correcte begrenzingen.

Meer nadruk op de mogelijkheid van de (elektrische) fiets vraagt om nationale investeringen

Goed om de aandacht te zien in de ontwerpnota voor de fiets en voor het grotere bereik van fietsen door de beschikbaarheid van de E-bike. Goed dat dit zich vertaalt in de opname van het nationaal netwerk van doorfietsroutes (dat echter in deze uitgave nog niet 'zichtbaar' is, waarschijnlijk vanwege de fijnmazigheid).

Aandachtspunt is dat het ontwikkelen van een meer fijnmazig netwerk een dusdanig grote investeringsopgave kent, dat financiële betrokkenheid van de nationale overheid noodzakelijk is.

SECTORAAL BELEID

Defensie als integrale partner in ruimtelijke ontwikkeling

Wij herkennen de cruciale urgentie van de ruimtebehoefte van Defensie en waarderen de actieve betrokkenheid bij de planvorming. De inpassing van voorkeurslocaties vraagt om maatwerk en integrale afweging met andere ruimtelijke opgaven. Specifieke aandachtspunten zijn geluid, weidevogelgebieden (N3/N4), ruimtelijke kwaliteit en externe veiligheid op de Maasvlakte (domino-effecten, transport). We zijn bezorgd dat de 'Wet op de Defensiegereedheid' andere prioritaire ontwikkelingen kan blokkeren en bepleiten een actieve blijvende dialoog hierover.

Wij verzoeken een actieve en blijvende samenwerking voor de verdere inpassing van de diverse voorkeurslocaties voor Defensie, en over de mogelijke inzet van de Wet op de Defensiegereedheid.

Cultureel erfgoed en landschap als inspiratiebron

Wij onderschrijven het belang van vroegtijdige betrokkenheid van cultureel erfgoed en het benutten van cultuurhistorische waarden en erfgoed. Een ontwikkelingsgerichte en erfgoedinclusieve aanpak biedt inspiratie voor nieuwe ruimtelijke kwaliteit en draagt bij aan de bescherming van de open ruimte. Wij zijn blij met de aandacht voor het onderwerp bij een aantal thema's, maar constateren tegelijkertijd nog een aantal zaken waar we de aandacht van het Rijk voor willen vragen.

Daar waar culturele identiteit en erfgoed in het startpakket bij de ruimtelijke puzzel als overkoepelende opgave waren benoemd, wordt cultureel erfgoed en landschap in de ontwerp-Nota Ruimte nu neergezet in een sectoraal hoofdstuk en ontbreekt het

overkoepelende beeld van hoe cultureel erfgoed doorwerkt in de diverse opgaven en integrale thema's. Cultureel erfgoed komt op heel veel plekken wel terug in de tekst, maar dat is soms expliciet en dan weer impliciet en met gebruik van termen die voor meerdere uitleg vatbaar zijn.

Wij verzoeken het Rijk om steviger te duiden hoe cultureel erfgoed als overkoepelende opgave doorwerkt in de diverse opgaven en op de integrale thema's. Wij verzoeken om explicieter aandacht te besteden aan kansen die erfgoed en cultuurhistorie bieden voor de diverse opgaven en te verduidelijken hoe dit past bij het uitgangspunt 'gebiedskenners centraal'.

Aandacht voor waardevolle cultuurlandschappen en werelderfgoed

Bij de waardevolle cultuurlandschappen worden provincies genoemd, maar wij missen nadrukkelijk het gegeven dat provincies al landschappen beschermen. Er wordt geen notie gemaakt van de samenhang tussen landelijke en provinciale bescherming.

Wij verzoeken het Rijk om met ons in gesprek te gaan over de keuze en doorwerking van de waardevolle cultuurlandschappen.

Wij verzoeken u op pag. 266 bij de passage *'We zoeken in gezamenlijkheid naar ontwerpkanalen om in Unesco Werelderfgoedgebieden zowel de voortgang van energie-infrastructuur als de bescherming van werelderfgoed en borging van bijbehorende kernkwaliteiten te bereiken'* toe te voegen dat dit betrekking heeft op in én rond werelderfgoedgebieden. Wij vragen u bovendien te verduidelijken wat hiermee precies bedoeld wordt en welke opening hiermee wordt geboden voor energie-infrastructuur in Werelderfgoedgebieden.

Recreatie-infrastructuur in nationale ruimtelijke hoofdstructuur

In de ontwerp-Nota Ruimte wordt nauwelijks concreet ingegaan op recreatieve netwerken (fietsen, wandelen, waterrecreatie en ruitersporen) en/of op hun beheer en kwaliteit. Het behoud en de versterking van de recreatieve infrastructuur – zoals paden, routes, overstappunten en voorzieningen – verdienen expliciete aandacht binnen de ruimtelijke strategie. Het is essentieel om daarin ook een voorwaarde mee te geven om deze zo inclusief mogelijk te ontwerpen (bijvoorbeeld voor mensen met een fysieke beperking), vanuit de verplichtingen die volgen uit het VN-verdrag voor gelijke rechten van de mens. Stimuleer samenwerking met provincies en regio's voor de aanleg, het beheer en de doorontwikkeling van deze netwerken. Het belang van voldoende en toegankelijk openbaar zwembad in de buitenlucht dient nadrukkelijker te worden meegenomen.

Wij vragen de recreatieve netwerken (fiets-, wandel-, vaar- en ruiterroutes) en openbaar zwembad in de buitenlucht onderdeel te maken van de nationale ruimtelijke hoofdstructuur.

Nationaal milieubeleid is onvoldoende beschreven in de Nota Ruimte

De Nota Ruimte is de opvolger van de Nationale Omgevingsvisie in de zin van de Omgevingswet. Volgens de Omgevingswet moet deze gaan over de fysieke leefomgeving. En dat is dus niet alleen ruimte. Het nationale milieubeleid moet hierin opgenomen zijn. Dit blijkt zowel uit de Omgevingswet en de memorie van toelichting daarop. (artikel 3.2 en artikel 3.3 Omgevingswet). Daarnaast staat in de Grondwet (art. 21) dat de zorg van de overheid gericht is op de 'bescherming en verbetering' van het leefmilieu.

In de memorie van toelichting op de Invoeringswet Omgevingswet (*Onderdeel K; juncto hoofdstuk 4 Wet milieubeheer*) staat: Het milieubeleidsplan op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau gaat op in respectievelijk de nationale omgevingsvisie, provinciale omgevingsvisie en gemeentelijke omgevingsvisie.

In de ontwerp Nota Ruimte is in paragraaf 10.7 het milieubeleid opgenomen. Waar dat voorheen in een uitgebreid nationaal milieubeleid stond. Er is niets opgenomen over de door het Rijk nagestreefde kwaliteit behalve dat het Rijk geen nationale koppen ambieert op internationale afspraken waarbij er ruimte wordt geboden aan variatie in de milieugevolgen. Basis op orde lijkt te betekenen dat de bescherming van de leefomgeving niet overal hetzelfde is. In het ontwerp is beschreven: "We maken het mogelijk om een flexibele inzet te kiezen per gebied. Op sommige plekken is het belasten van het milieu schadelijker dan op andere plekken, bijvoorbeeld omdat er veel mensen wonen, of de natuur er al slecht voor staat."

Dit punt is ook door PBL aangekaart in de [Monitor Nationale Omgevingsvisie \(pbl.nl\)](#).

Daarin stelt PBL de vraag:

Het is dan ook de vraag hoe deze inhoudelijke versmalling van het nationale omgevingsbeleid zich verhoudt tot de Omgevingswet. De Memorie van Toelichting op de Omgevingswet (TK 2014) geeft immers nadrukkelijk aan dat een omgevingsvisie de gehele fysieke leefomgeving beslaat (en dus nadrukkelijk breder is dan ruimte): 'Concreet betekent dit dat een omgevingsvisie onder meer ingaat op de samenhang tussen ruimte, water, milieu, natuur, landschap, verkeer en vervoer, infrastructuur en cultureel erfgoed, aansluitend bij de reikwijdte van het begrip fysieke leefomgeving.

De concrete vertaling in doelen en instrumenten wordt verder uitgewerkt in het Nationaal Milieuprogramma. Wij constateren dat al sinds 2020 wordt gesproken over de komst van een Nationaal Milieuprogramma (NMP). Het IPO heeft net voor de val van het kabinet een afgestemde reactie opgesteld n.a.v. het laatste concept NMP. Juist een aantal van de punten waarop de provincies (IPO) kritiek hadden, zijn nu overgeheveld naar de Omgevingsvisie.

Vanuit het IPO hebben de provincies hier eerder op gereageerd, deze reactie kunt u als herhaald en ingelast beschouwen en zullen wij onderstaand kort herhalen:

- In de grondwet staat dat de zorg van de overheid gericht is op bescherming en **verbetering** van de leefomgeving. Een toename van de milieubelasting op verschillende plekken in de provincie voor inwoners is moeilijk te accepteren.

- De link met het Nationaal Milieukader wordt niet gelegd. De tien milieuitgangspunten uit dit NMK komen ook niet terug en worden vervangen door de drieslag voorkomen/mitigeren/accepteren. Waarbij 'voorkomen' ingevuld wordt met: op een plek doen waar minder mensen er last van hebben. 'Compenseren' wordt vervangen door 'accepteren'.
- Wat betreft de **Europese milieubeginselen** waar de Omgevingsvisie op grond van de Omgevingswet rekening mee moet houden: voorzorg, preventie, bronaanpak en vervuiler betaalt, komt niet terug in de Nota Ruimte.

Wij verzoeken het rijk om nadrukkelijker in beeld te brengen op welke wijze rekening is gehouden met de vier (milieu)beginselen uit art. 3.3. Omgevingswet, die nu breed gelden en meer ambitie te tonen met betrekking tot de kwaliteit van de leefomgeving en uit te spreken dat er ook bij het Rijk een grote ambitie ligt om de leefomgeving te verbeteren (waarvoor ook een grondwettelijke zorgplicht geldt).

UITVOERING

Kaartmateriaal en gebruik DSO

De kaarten in de ontwerp Nota Ruimte zijn verhelderend, maar niet digitaal beschikbaar in het DSO.

Verzocht wordt om de Nota Ruimte in het DSO te publiceren waarbij gebruik wordt gemaakt van digitale kaarten binnen het DSO.

Plan-MER voor de Nota Ruimte

Het uitgevoerde plan-MER is uitgevoerd als een OER. Het rapport behandelt veel niet-milieuonderwerpen (werkgelegenheid, bereikbaarheid, energie, wonen, etc.), waardoor milieugevolgen onderbelicht blijven. Er ontbreekt een duidelijke paragraaf over aanzienlijke milieueffecten. Er mist focus op daadwerkelijke milieugevolgen en het plan-MER biedt weinig concrete handvatten voor verbetering van natuur, klimaat en gezondheid.

Belangrijkste kritiekpunten:

- **Onduidelijke keuzes:** Geen concrete maatregelen voor o.a. stikstofreductie, landbouw, dit blijft vaag.
- **Agrarisch natuurbeheer:** Verwachte positieve effecten zijn onzeker door gebrek aan concrete beperkingen van meststoffen en gewasbescherming.
- **Regionale effecten:** Onvoldoende inzicht in gevolgen per provincie, inclusief Zuid-Holland.
- **Waterveiligheid:** Geen analyse van milieugevolgen van dijkversterking en opvanggebieden.
- **Glastuinbouw:** Negatieve effecten op bodem, natuur en energiegebruik worden niet benoemd.
- **Gezondheid:** Focus op 'gezond gedrag' i.p.v. lucht-, water- en bodemkwaliteit.
- **Klimaatgassen:** Te veel nadruk op CO₂, te weinig op CH₄ en lachgas.

- **Ondergrond en ruimtelijke dimensie:** Geen visie op ondergrondgebruik, bouwhoogten, dronevrije zones.
- **Energie en Noordzee:** Onvoldoende aandacht voor geothermie en ecologisch beheer Noordzee; keuzes voor zandsuppleties zonder milieugevolgen.
- **Natuurcrisis:** Nota Ruimte biedt geen concrete verbeteringen; veel onduidelijkheid over Natura 2000-gebieden.

Tevens bevat het plan-MER inconsistent gebruik van de termen plan-MER en Natura 2000-gebieden.

Verzocht wordt om in het plan-MER/OER alsnog aan te vullen waarbij de focus wordt gelegd op de daadwerkelijke (aanzienlijke) milieugevolgen en de mogelijkheden voor de verbetering van o.a. natuur, klimaat en gezondheid.

Participatie

De provincie Zuid-Holland waardeert het uitgebreide participatieverslag conform de Omgevingswet, waarbij diverse doelgroepen zijn betrokken. Positief is dat er inspanningen zijn gedaan om participatiemomenten onder de aandacht te brengen.

Belangrijkste aandachtspunten:

- Het verslag laat niet zien hoe de resultaten van participatie zijn verwerkt in de ontwerp-Nota Ruimte. Dit roept twijfel op over de daadwerkelijke invloed van deelnemers.
- Terinzagelegging wordt vaak als participatie aangemerkt, maar dit past niet bij het doel van de Omgevingswet, omdat op dat moment het besluit al grotendeels vastligt.
- Informele participatie blijft vaak beperkt tot het peilen van meningen, zonder garantie dat deze worden opgevolgd.

Zonder zichtbare doorwerking kan participatie teleurstellend werken en verwachtingen schaden.

Aanbevelingen:

- Maak in de definitieve Nota Ruimte expliciet hoe participatie-inbreng is verwerkt en welke invloed deze had.
- Onderscheid duidelijk tussen formele momenten (zoals terinzagelegging) en momenten voor het inhoudelijk gesprek.
- Transparantie en invloed zijn cruciaal voor vertrouwen en succesvolle participatie.